

9. Домашние сочинения на тему. Мы крайне редко имеем возможность прибегать к этому виду работы в силу специфики нашего курса на большинстве экономических специальностей. Однако, безусловно, эта работа необходима для того, чтобы студенты не забывали грамматику, особенности письменной речи, а также учились более тщательно и структурировано излагать информацию.

В процессе выполнения вышеперечисленных видов работы на занятиях и дома студентам приходится активно использовать «живой» иностранный язык и, конечно, знакомиться с огромным количеством реалий, присущих обсуждаемым странам. Это значительно обогащает словарный запас студентов, развивает их, расширяет их культурный кругозор, помогает лучше узнать жизнь, проблемы и быт людей, живущих в других странах.

В заключение хочу сказать, что, изучая другие культуры, мы не должны забывать и о нашей собственной, богатой и своеобразной, культуре. Нам, гражданам своей страны, просто необходимо осознавать место нашей родной культуры в системе ценностей общества. На мой взгляд, именно мы как преподаватели иностранного языка имеем возможность участвовать в воспитании у студентов чувства любви как к своей стране, так и чувства уважения к другим культурам, странам и народам.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Современные теории и методы обучения иностранным языкам : материалы 2 Междунар. науч.-практ. конф., Москва, 23-24 марта 2005 г. / Моск. Акад. экон. и права ; редкол.: науч.-мет. совет по ин.яз. [и др.]. – М., 2006. – 381 с.
2. Межкультурная коммуникация и проблемы обучения английскому языку студентов-нелингвистов : сб. ст. по матер. межвуз. науч.-мет. конф. / НФ НИУ-ВШЭ ; редкол.: Н.И. Смирнова (отв. ред.) [и др.]. – Н. Новгород, 2011. – 376 с.

УДК 81' 243' 23

Осовська І.М.

УО НУ ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ДОМІНАНТНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМУНІКАНТА–УЧАСНИКА СІМЕЙНОГО ДИСКУРСУ

У переважній більшості лінгвістичних досліджень, пов'язаних із вивченням асиметрії комунікативних стосунків, домінантність традиційно розглядається як психологічний (І. Маркова, К. Фоппа, К. Аронсон) та соціальний (М. Бахтін, К.Бергер, Ф.Білоус, Р.Краус, В.Брукс), обумовлений соціолінгвістичними факторами статусу (віку, статі, расової приналежності, соціального та економічного становища феномен (В.І. Карасик, Л.П. Крисін, Т.А. ван Дейк, М. Грейсон, Д. Таннен, Н. Феарклау, М. Фуко, Е. Холл та ін.).

Домінантність як динамічна інтерактивна сутність є характерною рисою будь-якої мовленнєвої взаємодії, сімейний же дискурс (під яким розуміємо вербалізовану мисленнєво-мовленнєву діяльність, що має лінгвальний та екстралінгвальний плани та здійснюється німецькою мовою представниками

німецької лінгвокультурної спільноти) – ідеальним діалогічним середовищем для дослідження доміантності, оскільки його глобальна мета – забезпечення повсякденної приватної життєдіяльності індивіда через виконання практичних завдань у суспільному репродуктивному процесі – означає любити, піклуватися, турбуватися, захищати, вчити та виховувати, що передбачає широку палітру прескрипцій та директив, передумовою яких є влада над комунікативним партнером. Розкрити деякі аспекти реалізації психологічної категорії доміантності у сімейному дискурсі й має на меті представлене дослідження, здійснене на матеріалі сучасних літературних текстів, сценаріїв художніх фільмів, транскриптів розмовних діалогів.

Влада є дискурсно зумовленою або ситуативно надбаною та відповідно втілюється у соціальному або ситуативному комунікативному домінуванні [1–3, 5 та ін.]. Перше спричинюються відносинами соціальної нерівності в рамках дискурсу певного типу, друге має місце внаслідок реалізації ситуативно релевантної для одного із комунікантів (за умови горизонтальних соціальних відносинах між ними) влади. Вплив, що його здійснює адресант, є комунікативним, тобто таким, що відбувається вербальними та/або невербальними засобами в рамках стратегії домінування. При цьому невербальні (просодичні, кінесичні та проксемічні) компоненти можуть застосовуватись як спільно з вербальними, так і автономно від них. Усвідомлюючи важливість невербальних комунікативних компонентів, все ж змушені виключити їх з аналізу або фіксувати лише симптоматично з огляду на безмежну глобальність дослідження, що враховувало б їх комплементарність.

Дослідження комунікативної доміантності довели наявність множини тактичних кроків в процесі реалізації мовцем стратегії домінування у межах різних дискурсів та мовленнєвих жанрів, насамперед з метою встановлення контролю над формальним чи змістовним аспектом висловлення. Дослідники стверджують, що формальне домінування у мовленні встановлюється за допомогою контролю над параметром часу говоріння (утримання ініціативи говоріння) а змістовне припускає маніпулювання змістом висловлень в ході інтеракції. Тактичними ходами формального домінування вважаються тривалість говоріння, ініціатива говоріння (кількість питань, ініціація нової теми в питанні), обмежуюче питання (питання, що не передбачає розгорнутої відповіді), перебивання, накладення (одночасне говоріння комунікантів), блокування (ініціація відповіді або питання одразу після завершення звучання висловлення опонента). При цьому тривалість та ініціатива говоріння, а також обмежуюче питання є ходами, спрямованими на утримання ініціативи говоріння, а перебивання, накладення і блокування є ходами експліцитного перехоплення ініціативи [3, 4 та ін.].

Змістовне домінування базується на взаємодії власних та чужих висловлень, яка стимулює творення експресивних та оцінних конотацій, монтаж синтаксичних структур, перетворення об'єктивної інформації в модальну, розвиток діалогічної тактики. До тактичних ходів змістовного домінування належать опозиційне риторичне питання, протиставне питання, силогізм-пастка. Опозиційне риторичне питання по суті є розгорнутим викладом точки зору того, хто запитує, воно „проекує” відповідь, що суперечить позиції опонента; протиставне питання є непрямим цитуванням висловлення опонента, що подає його у не вигідному світлі [3].

Дослідивши дані прояви домінантності у подіях СД, припускаємо нерелевантність гендерного розмежування формального домінування, ні в МД, ані в ПД: мовленнєва поведінка комунікантів обох статей характеризується середньою тривалістю говоріння (близько 8 предикацій на інтеракцію для чоловіків та 12 – для жінок); мовці обох статей використовують відносно невелику кількість розгорнутих питань (в середньому 1,6 предикацій на одне питання), короткі питання використовуються обома статями теж відносно паритетно (47% чоловіками та 53% жінками), їх тематична розмаїтість частіше ініціюється жінками (64% нових тем від загальної кількості питань). Змістовне домінування чіткіше представлено в мовленні жінок, які продукують 57% інформативних тактик, однак такі розбіжності є досить неістотними.

З викладеного слідує, що домінантність є комплементарною ментально-вербальною категорією, обумовленою або ситуативним рольовим очікуванням, або особистісною індивідуальною психологічною характеристикою комуніканта-учасника СД. Перша (розглянута вище в контексті соціальних ролей) обумовлена специфікою ментальних репрезентацій конвенцій мовленнєвої взаємодії у колективному когнітивному просторі індивіда та особливостями організації сукупних знань про феномени екстралінгвістичної природи – просторово-часові параметри комунікативної ситуації та її учасників. Друга є результатом підсвідомої психологічної необхідності реалізації власної влади та здійснення контролю над оточуючими. Саме на останній сфокусована увага на цьому етапі дослідження, де комунікативна нерівність розглядається як авторитарність учасників СД щодо інших, їхній «привілейований доступ» [4] до СД, здатність не лише впливати на когнітивне світосприйняття реципієнтів, а й змінювати їхні ментальні репрезентації дійсності на свій кшталт. Домінантність у цьому сенсі передбачає не просто (ре)продукцію владних стосунків, а безпосередньо існує у концептуальному просторі влади, є її дискурсивним відображенням. Вона стає визначальною для дискурсивної особистості, нівелюючи вплив соціальних конвенцій, гендерних та вікових мовних пріоритетів, соціальних ролей.

Психологічна домінантність як особистісна риса полягає у жорсткому управлінні, ухиленні від дискусій, перманентному інструктуванні та проявляється на рівні контролю мовцем структури та прагматики інтеракції.

Структурно-семантична психологічна домінантність дискурсивної особистості у контексті СД полягає у привілейованому впливі на хід мовленнєвої взаємодії: використанні стимулюючих, контролюючих та обмежуючих ініціатив.

Стимулюючі ініціативи представлені наказами та запитаннями, як прямо вираженими директивами з конкретними іллокутивними функціями, так і непрямими комунікативними актами, які внаслідок конвенційного значення, закріпленого в клішованій формі, інтерпретуються слухачами як прескриптиви.

Наступна ситуація ілюструє інтенцію батька бути поінформованим про ситуацію, що втілюється у кількох стимулюючих непрямо та прямо виражених рогативах:

– *Na, ich bin ganz Ohr.*

– *Ich kann nicht Papa, ich hab Mam versprochen.*

– *Und deine Fünfen möchtest du Mama auch zeigen? Versteh, es ist wichtig, dass ich das weiß, dann kann ich das Problem verhindern!* (Gesprochenes Korpus)

Непряме спонукання (*ich bin ganz Ohr*), риторичне запитання (*Und deine Fünfen möchtest du Mama auch zeigen?*), функціональний корелят *Es ist wichtig*, модальне дієслово із значенням можливості (*dann kann ich das Problem verhindern!*), імператив (*Versteh*) презентують групу стимулюючих ініціатив.

Групу контролюючих ініціатив складають, як правило, виправлення, дозвіл та оцінювання, що, на прикладі наступної інтеракції в ситуації повернення чоловіка з магазину з непотрібними та неякісними продуктами, виражені односкладовими (*Schon gut*), питальними (*Zweiachtundneunzig? Was für eine Sorte? Und die Gurken? Ist das ein halbes Pfund oder ein Viertelpfund?*), заперечними (*Man möchte es nicht für möglich halten!*) та поширеними реченнями з прескриптивною інтенцією (*Ja du musst doch gefragt haben, welche Sorte da ist, und gesehen haben, wie die ausschauen!*), модальними дієсловами (*müssen, können, dürfen*), дискурсивними маркерами асерції / негації (*naja, ja*):

- *Jetzt verlangen sie auch ... für zweiachtundneunzig zehn Kilo ...*

- *Zweiachtundneunzig?*

- *Mhm...*

- *Was für eine Sorte?*

- *Es stand da bloß zehn Kilo Äpfel...*

- *Ja du musst doch gefragt haben, welche Sorte da ist, und gesehen haben, wie die ausschauen!*

- *Ich hab ... Das war draußen, weißt du, ich wollte erst nicht rein ...*

- *Schon gut. Und die Gurken? Ist das ein halbes Pfund oder ein Viertelpfund?*

- *Ein halbes ist das...*

- *Man möchte es nicht für möglich halten! Das Pfund ist auch kleiner geworden?*

- *Hm, naja... (Gesprochenes Korpus)*

Обмежуючі ініціативи спрямовані на позбавлення співрозмовника права на мовленнєвий хід. Вони реалізуються з допомогою звертань, апеляцій до конвенційно-ритуальних норм (*du hast doch gestern versprochen*) та заключних етикетних реплік (*Keine Ausrede!*):

- *Mama, ich bin um acht beschäftigt.*

- *Wie denn beschäftigt, du hast doch gestern versprochen Oma zu besuchen.*

- *Ich kann aber nicht, im muss zur Schule. Herr Lennartz hat verlangt, wir alle sind am Sportplatz.*

- *Keine Ausrede! Dass du um acht zur Stelle bist! („Ihr könnt euch niemals sicher sein“).*

Структурно-семантична домінантність реалізується шляхом використання стратегій контролю над чергуванням реплік – самостійного отримання ходу, утримання, повного самостійного завершення ходу:

- *Gegen Eingeschlossensein hat er früher gesagt und wenn ich aufs Klo muss?*

- *Eben...*

- *Da hab ich n Topf dann hingestellt, wenn er aufs Klo muss...*

- *Ist doch klar...*

- *Dann ist das Eingeschlossensein ein eindeutiges Motiv sicher, das ist klar.*

Dann fühlt er sich beengt, dann ist es also die Frage der Enge und nicht die der Unsicherheit..

- *Jaja...*

– *Ein Motiv, und das glaub ich, also, beim Andreas viel mehr die Unsicherheit ... Wir müssten dann das Wohnzimmer abschliessen..*

– *Ja, das hab ich mir auch gestern abend überlegt ...*

– *Ich hab noch geguckt, ob ich den Schlüssel hab, und dann hab ich keinen gefunden. Sonst hätte ich ...* (Gesprochenes Korpus)

Загалом всі представлені мовні дії є в тій чи іншій мірі ликопринизливими, такими, що завдають шкоди позитивному іміджу адресата впливу, як правило, дитини.

Прагматична домінантність пов'язана із когнітивними процесами конструювання в ментальній системі слухача певного образу (власного – з позитивною або нейтральною роллю, та конкурента – як винуватця негативних дій та наслідків) через множини маніпулятивних тактик експліцитно (вербалізація позитивних оцінок) та імпліцитно шляхом семантичної трансформації інформаційних масивів (лексичні, синтаксичні, граматичні та стилістичні засоби, що слугують експансії або компресії інформаційної моделі висловлення з урахуванням прагматичних принципів важливості, релевантності та акцентування):

– *Mami, weisst du was? Papa sagt, ich darf einen Wellensittich haben.*

– *Aber Mia, wir dürfen es nicht. Der Hausbesitzer hat die Tierhaltung verboten*

– *Wir können ihm nichts gesagt haben*

– *Aber wir wohnen doch jetzt in München. Hier gibt es einen so schönen Zoo.*

– *Ich möchte ihn zu Hause haben!*

– *Im Zoo, dort kannst alle Tiere sehen...* („Mutterglück“)

Підсумовуючи, можна стверджувати, що комплексна перлокутивна мета висловлень домінантного мовця полягає у прагненні добитися свого, якому підпорядкований комплекс проміжних тактик. В сімейному дискурсі як просторі співпраці комунікантів з ядерної зони дискурсивного оточення створюються умови для ідентифікації мовцями комунікативного статусу один одного, тобто образу комунікативно-домінантного індивіда у свідомості адресата впливу. Створений образ здійснює у подальшому вплив на розгортання комунікативного процесу, виконуючи тим самим і прагматичну функцію регуляції процесу спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Барташева Г.І. Взаємодія невербальних та вербальних компонентів ситуації комунікативного домінування в англomовному дискурсі : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Барташева Ганна Ігорівна. - Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2004. — 20 с.
2. Дейк ван Т.А. Дискурс и доминирование : [пер. с англ. Е. Кожемякина] / Т.А. Дейк ван // Современный дискурс-анализ : электронный журнал – Вып. 1. –Т.1. – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://discourseanalysis.org/ada1/st1.shtml>
3. Піщикова К.В. Стратегії домінування в аргументативному дискурсі: гендерний аналіз (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Піщикова Катерина Володимирівна. – Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2003. – 23 с.
4. Ущина В.А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ущина Валентина Антонівна. – К.: КНУ, 2003. – 23 с.
5. Шейгал Е.И. Язык и власть / Е.И. Шейгал // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. – Волгоград : Перемена, 1999. – С. 132-149.